

ПИТАННЯ РИНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КУРСАХ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ УКРАЇНИ

©2021 СТАРЧИК Н. В., ЛЕБЕДЕВА Д. О., БОНДАРЕЦЬ О. М.

УДК 33.338.5

JEL: A22; D4

Старчик Н. В., Лебедева Д. О., Бондарець О. М. Питання ринкового ціноутворення в курсах фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України

В умовах ринкової економіки в Україні фахівці повинні знати сутність ринкового саморегулювання: економічні закони, дію ринкового механізму, ринкове ціноутворення. Таку інформацію дають фундаментальні (теоретичні) економічні дисципліни, курси яких у ВНЗ України необхідно реально продумувати. При виборі моделі переходу від планового до ринкового ціноутворення та в подальшій ціновій політиці проявлялися відставання економічної теорії та недостатня економічна підготовка фахівців з питань ринкового ціноутворення, що і було обрано об'єктом дослідження. У статті досліджено матеріали з ринкового ціноутворення в курсах фундаментальних економічних дисциплін, підручниках і навчальних посібниках. За результатами дослідження зроблено висновки: в підручниках і навчальних посібниках з політекономії недостатньо інформації з економічних законів ціноутворення, дії ринкового механізму (згадуються лише перші два економічні закони). Запропоновано системно надавати всі сім економічних законів ціноутворення: їх сутність, дію, взаємозв'язок і розподіл за економічними системами суспільства. Розроблено модель «Дія ринкового механізму. Економічні закони ціноутворення». У курсі політекономії доцільно вивчати не тільки індустріальну ринкову економіку, а й постіндустріальну інформаційно-мережеву, закономірності якої належним чином ще не пізнані та є принципово іншими. У курсі мікроекономіки увагу варто акцентувати на ринках недосконалої конкуренції, де фірма може впливати на ціну, а саме: ринки монополістичної конкуренції. Більше уваги слід приділяти еластичності попиту для розробки ефективної цінової політики фірми. У курсі макроекономіки необхідно особливу увагу приділяти кейнсіанській теорії, яка, на відміну від неокласичної, правильно вважає ринки товарів, послуг, праці, грошей недосконало конкурентними ринками, а ціни на них – не абсолютно гнучкими (ефект храповика). Проведено порівняльний аналіз політекономії й економікс та зроблено висновок про пріоритетність політекономії, тому їй приділено більше уваги. Обґрунтована хибність тенденції витіснення в Україні прикладних фундаментальних економічних дисциплін, які є базою для економічної політики. Запропоновано: економістів-теоретиків готувати у вишах окремо; посилити економічну підготовку здобувачів вищої освіти не тільки економічних, а й неекономічних спеціальностей, що забезпечить оптимальну єдність емпіричного, теоретичного та прикладного знання, а також можливість творчого підходу до розуміння ролі економічної теорії при плануванні можливостей особистого професійного розвитку.

Ключові слова: ринковий механізм, фундаментальні економічні науки, економічні закони, ціна, інформаційно-мережева економіка, економічне мислення.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-14-20>

Рис.: 1. **Бібл.:** 8.

Старчик Наталія Валентинівна – викладач-методист, циклова комісія економіки та управління, Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ (вул. Перемоги, 17/6, Кременчук, 39600, Україна)

E-mail: starczyknata1952@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2514-4348>

Лебедева Дар'я Олександрівна – провідний фахівець відділення планування навчального процесу загальноосвітньої підготовки, Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ (вул. Перемоги, 17/6, Кременчук, 39600, Україна)

E-mail: dasha.lebedeva@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-4160>

Бондарець Олена Миколаївна – викладач, циклова комісія економіки та управління, Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ (вул. Перемоги, 17/6, Кременчук, 39600, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5294-0155>

UDC 33.338.5

JEL: A22; D4

Starchuk N. V., Liebedieva D. O., Bondarets O. M. The Market Pricing Issues in the Courses of Fundamental Economic Disciplines at Ukrainian HEIs

In the context of market economy in Ukraine, specialists should know the essence of market self-regulation: economic laws, the effect of a market mechanism, market pricing. Such information is given by fundamental (theoretical) economic disciplines, the courses of which in the higher education institutions of Ukraine must be really thought out. When choosing a model of transition from planned to market pricing and in subsequent pricing policy, there was a lag in economic theory and insufficient economic training of specialists as to issues of market pricing, which was chosen as the object of research. The article examines the market pricing materials in the courses of fundamental economic disciplines, textbooks and manuals. According to the results of research, the following conclusions are drawn: in textbooks and manuals on political economy there is not enough information on economic pricing laws, the effect of the market mechanism (only the first two economic laws are mentioned). It is proposed to systematically teach all seven economic pricing laws: their essence, effects, relationship and distribution according to the economic systems of society. The authors have developed the model «Market mechanism effect. Economic pricing laws». In the course of political economy, it is advisable to study not only the industrial market economy, but also the post-industrial information and network economy, the patterns of which are not yet properly known and are fundamentally different. In the course of microeconomics, attention should be paid to the markets of imperfect competition, where a company can influence the price, namely: the markets of monopolistic competition. More attention should be paid to the elasticity of demand in order to develop an effective pricing policy of the company. In the course of macroeconomics, special attention should be paid to keynesian theory, which, unlike neoclassical, correctly considers the markets of goods, services, labor, money imperfectly competitive markets, and their prices not completely flexible (crunch effect). A comparative analysis of political economy and economics is carried out and a conclusion is made about the priority of political economy, which is paid more attention. The fallacy of the trend of displacement of applied fundamental economic disciplines in Ukraine, which are the basis for economic

policy, is substantiated. Proposed: economists-theorists should be trained at HEIs separately; to strengthen the economic training of higher education applicants regarding not only economic, but also non-economic specialties, which will ensure optimal unity of empirical, theoretical and applied knowledge, as well as the possibility of creative approach to understanding the role of economic theory in planning opportunities for personal professional development.

Keywords: market mechanism, fundamental economic sciences, economic laws, price, information and network economy, economic thinking.

Fig.: 1. **Bibl.:** 8.

Starchuk Nataliia V. – Lecturer-Methodist, Cycle Commission of Economics and Management, Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs (17/6 Peremohy Str., Kremenchuk, 39600, Ukraine)

E-mail: starcyknata1952@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2514-4348>

Liebidieva Daria O. – Leading Specialist of the Department of Planning the Educational Process of General Education, Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs (17/6 Peremohy Str., Kremenchuk, 39600, Ukraine)

E-mail: dashaa.lebedevaa@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-4160>

Bondarets Olena M. – Lecturer, Cycle Commission of Economics and Management, Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs (17/6 Peremohy Str., Kremenchuk, 39600, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5294-0155>

У грудні 2005 р. США та ЄС визнали Україну країною з ринковою економікою, тому що вона виконала сім умов переходу до повноцінного капіталістичного ринку: економічна свобода, різні форми власності, конкуренція, створення ринкової інфраструктури, вільне ціноутворення, відкритість економіки, соціальний захист населення. На жаль, ми дуже рано (з 1 січня 1992 р.) і глобально відпустили ціни, не маючи повноцінної конкуренції та ринкової інфраструктури, що в умовах економічної кризи призвело до гіперінфляції.

Це результат дії економічної моделі «шокової терапії» МВФ в Україні, без урахування специфіки нашої країни, її історії, традицій, тобто результат відставання вітчизняної економічної теорії, предметом дослідження якої є економічні відносини, економічні закони, раціональне розміщення ресурсів. Сильне та швидке скорочення державного регулювання, гіперінфляція призвели до неможливості передбачення зміни ринкових умов і результатів господарювання (рівня витрат, норми прибутку). Учасники відтворювального процесу вважали за краще робити інвестиції не у виробниче підприємництво, а в торговельне як у менш ризикове і витратне, а пізніше – у фінансове. У 1990-х рр., невдало обравши модель переходу від державної до приватної власності, від директивного планування до конкуренції, від планового до ринкового ціноутворення, Україна була відкинута у своєму розвитку назад. Свого часу Китай використовував модель градуалізму (поступового створення ринкових інститутів), що дозволила мінімізувати економічні та соціальні потрясіння і стати другою економікою світу [1]. Сьогодні в Україні більше 90% цін – вільні, у той час як у більшості розвинутих країн Заходу, де капіталізму декілька століть, питома вага фіксованих і регульованих цін більша, ніж в Україні.

Ринок – це боротьба за найбільш вигідне авансування капіталу. За Бушем-старшим, ринок – це не просто сфера руху капіталу й обміну товару на товар, це механізм, який створює об'єктивні критерії

корисності праці. В умовах державного соціалізму Радянського Союзу, тотального одержавлення єдиною формою власності на засоби виробництва була державна, якщо не враховувати умовну колективну в сільському господарстві, а видом координаційного механізму – ієрархія з формальним ринковим механізмом. В умовах капіталістичної економічної системи основною формою власності є приватна, до якої, на відміну від України, Захід відносить і колективну (все, що не державне, це приватне), а основним видом координаційного механізму – ринковий механізм. Питання ринкового механізму, ринкового ціноутворення вивчаються в курсах фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України. Необхідність дослідження невдач обраної моделі переходу від планового до ринкового ціноутворення, подальших помилок у механізмі ціноутворення в Україні, а також пошуку шляхів їх вирішення роблять тему статті актуальною.

Серед теоретичних джерел, які використані авторами статті, за основу прийняті роботи: Арт'омової Т., Базилевича В., Гайдай Т., Нестеренко О., Гриценка А. А., Зверякова М. І., Єщенка П. С., Панчишина С., Грабинської І., Папави В., Яременка О.

Так, Зверяков М. І. та Грималюк А. В. [4] визначили пріоритетність політичної економії в економічній теорії, яка покликана допомогти економічній політиці в Україні уникнути стратегічних помилок, використовуючи економічні закони капіталізму, а значить, і економічні закони ціноутворення. Автори обґрунтували необхідність розширити предмет політичної економії новою моделлю управління економікою – керованого розвитку економіки, яка забезпечить необхідний взаємозв'язок економічної теорії, державної політики та публічного управління. Вони довели, що політекономія має стати теорією публічного управління і є одним із напрямів роботи науковців; згадали історію поєднання неокласичної мікроекономіки та кейнсіанської макроекономіки за допомогою «неокласичного синтезу», до якого багато питань,

тому що мікроекономіка приписує суб'єкту повну раціональність, а макроекономіка – невизначеність.

Гриценко А. А. [3] довів, що відбувається рух колаборації різних поглядів, ідей, напрямів, який поєднує кейнсіанські та неокласичні інструменти впливу, що є необхідним для формування мережевої економіки.

Ещенком П. С. [5] було з'ясовано єдність і відмінності ринкової та інформаційної економіки; визнано, що невдалі ринкові трансформації в Україні на основі неоліберальної теорії завдали шкоди людському капіталу: розгром кадрового потенціалу української науки, відплив висококваліфікованих кадрів за кордон. Загальна кількість науковців за 1991–2015 рр. зменшилася в 4,6 разу, у т. ч. у секторі ВНЗ – у 2,8 разу.

Яременко О. [8] довів, що причиною кризи системного характеру Заходу є глобальний корпоративізм і ринковий фундаменталізм.

Панчишин С. М. і Грабинська І. В. [6] окреслили об'єктивні та суб'єктивні чинники скорочення обсягів вивчення фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України та довели необхідність переглянути навчальні плани освітніх програм за спеціальністю «Економіка», а також зміст фундаментальних економічних дисциплін для неекономічних спеціальностей, що підвищить інтерес студентів до них.

Базилевич В. Д. зі співавторами [2] визнав людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії ХХІ ст., за якої саме людина безпосередньо знаходиться в центрі уваги наукових досліджень є кінцевою метою суспільного прогресу.

Папава В. [7] аналізував причини кризи в економічній науці, шляхи виходу з неї.

Артюмова Т. [1] розглянула еволюцію фундаментального економічного знання на Заході, у т. ч.

питання власності на засоби виробництва як фундаментального інституту ринкової економіки.

Усі вищезгадані вчені-економісти зазначали, що причинами існуючої ситуації є недостатність урахування положень економічної теорії, скорочення обсягів вивчення фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України впродовж останніх років, погіршення економічної підготовки фахівців, що негативно вплинуло на прийняття господарських рішень.

Метою статті є дослідження викладення питань ринкового саморегулювання, ринкового ціноутворення в курсах фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України.

Основними елементами ринкового механізму є ціна, попит і пропозиція, конкуренція.

Дію ринкового механізму (економічні закони ціноутворення) розглянемо на такому умовному прикладі (рис. 1).

У країні на ринку столів діє три меблевих комбінати – I, II, III, витрати праці яких на виробництво одного стола складають 5, 10, 15 годин відповідно, а кількість вироблених столів – 30, 10, 5 шт. відповідно. Кон'юнктура ринку – попит значно перевищує пропозицію (дуже дефіцитний ринок).

Перший економічний закон ціноутворення (закон вартості): товари обмінюються відповідно до величини їх вартості, тобто уречевленої в них абстрактної суспільної праці.

Праця абстрактна, а не конкретна; уречевлена, а не витрачена; суспільна (СНРЧ), а не приватна.

У результаті дії цього закону час виробництва 1 стола $\omega = 11$ годин, середня норма прибутку в галузі $p' = 10\%$, ціна $C = 1000$ грн. Це рівноважний стан маятника (позиція 1).

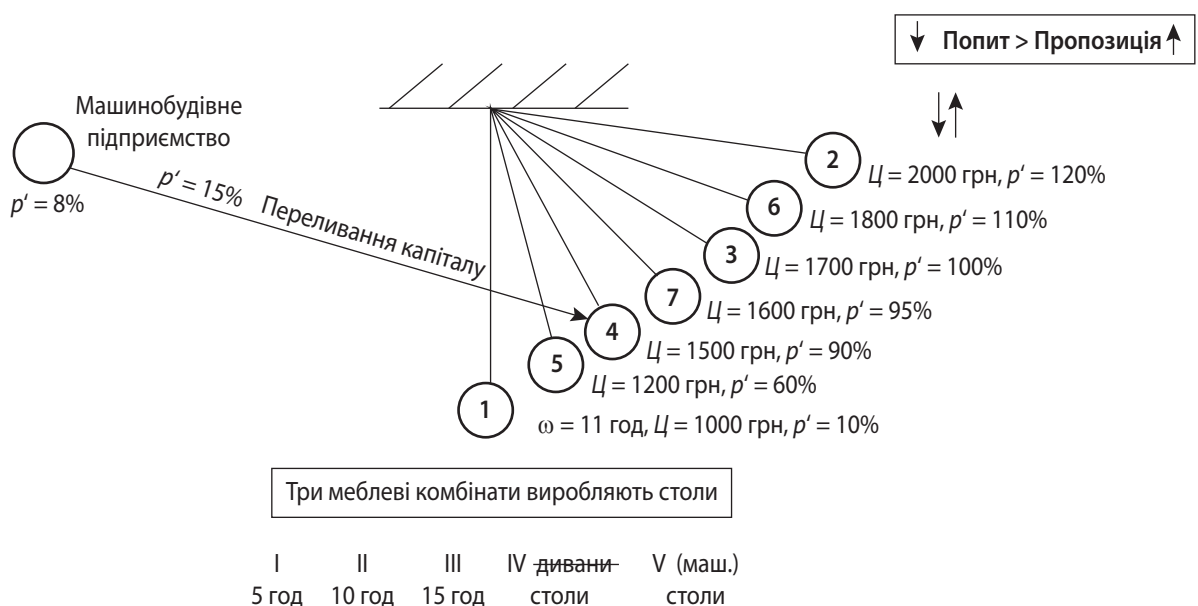

Рис. 1. Дія ринкового механізму. Економічні закони ціноутворення

Джерело: авторська розробка.

Другий (закон попиту і пропозиції): ціна товарів може відхилитися від їх суспільної вартості під впливом співвідношення попиту та пропозиції.

У результаті дії цього закону ціна відхилиться на позицію 2 маятника – $P = 2000$ грн; $p' = 120\%$ (позиція 2).

Третій (закон внутрішньогалузевої конкуренції): ціна товарів, відхиляючись від вартості під впливом співвідношення попиту та пропозиції, справляє на них зворотний вплив, завдяки чому відхилення не може бути достатньо тривалим.

Цей закон має ще назву «закон ринкової вартості товару».

Висока ціна не тільки зменшить попит на столи, а й підвищить пропозицію як з боку трьох діючих комбінатів, які будуть шукати і задіювати резерви збільшення виробництва столів, так і з боку IV меблевого комбінату, який виробляв дивани зі значно меншою нормою прибутку (рентабельністю) і який швидко перейде на виробництво столів.

У результаті дії цього економічного закону знизиться дефіцит на ринку столів. Ціна зменшиться до $C = 1700$ грн, а середня норма прибутку до $p' = 100\%$ (позиція 3).

Четвертий (закон міжгалузевої конкуренції): внаслідок міжгалузевих переливів капіталу товари реалізуються не за їх ринковою вартістю, а за цінами виробництва.

Ціни стихійно встановлюються таким чином, що капіталісти (бізнесмени), які діють у різних галузях, одержують приблизно рівний прибуток на рівну величину авансованого капіталу (норму прибутку). Йде усереднення норми прибутку в суспільному виробництві, тому цей закон одержав ще назву «закону середньої норми прибутку». Є ще третя назва цього економічного закону – «закон ціни виробництва».

Марксистичні вважають (а саме вони, а не маржиналісти відкрили економічні закони ціноутворення), що цей закон виступає теоретичним вираженням того факту, що капіталістичне виробництво є виробництвом не товару, а капіталу, тому воно знає лише одну галузь – виробництво капіталу, яка б не була його уречевлена форма. Закон міжгалузевої конкуренції є просто законом внутрішньогалузевої конкуренції, застосований до цієї єдиної галузі капіталістичного суспільного виробництва.

У нашому умовному прикладі цей закон вимагає здійснити перелив капіталу з низькорентабельного машинобудівного підприємства у високорентабельну деревообробну галузь, наприклад побудувати невеликий меблевий комбінат V, що зменшить дефіцит на ринку столів, ціну та норму прибутку й підвищить вагу на ринку машинобудівної продукції (позиція 4).

П'ятий (закон ринкової ціни): ціни товарів відхиляються від їх цін виробництва під впливом бага-

тьох факторів, які виражені ціновими надбавками та знижками.

На рис. 1 (позиція 5) показано стан ринку столів при дії знижки як більш приємного для нас (споживачів) варіанта, хоча на такому дефіцитному ринку вона малоімовірна.

Шостий (закон монопольної ціни): в умовах монополії вирішальним фактором, що відхиляє ринкову ціну товару від його ціни виробництва, виступає монопольна пропозиція даного товару (монополія) та монопольний попит (монопсонія). У результаті його дії на ринку столів, якщо б він був монопольним, встановиться монопольна (висока) ціна та норма прибутку (позиція 6).

Сьомий (закон монополістичної конкуренції): монополія не може надовго усунути конкуренцію з ринку. Час від часу будь-яка монополія вимушена вступати в конкурентну боротьбу, яка коректує ціну товару в напрямку ціни виробництва, а одержаний прибуток – у напрямку середнього прибутку (по суспільному господарству) (позиція 7).

Номер позиції маятника – це результат дії відповідного економічного закону ціноутворення (відповідна ціна). Закони 2, 6 відхиляють ціну від вартості товару, а закони 3, 4, 5, 7 – наближають до вартості. Ринковий механізм намагається відновити ринкову рівновагу. На думку марксистів, ціна – це грошовий вираз вартості, а її складова «прибуток» – ринкова форма додаткової вартості.

Логічний зв'язок розглянутих економічних законів ціноутворення є вираженням їх істотного зв'язку та відображає економічні системи суспільства, які послідовно змінюють одна одну: просте товарне виробництво → капіталізм вільної конкуренції → монополістичний капіталізм. В умовах простого товарного виробництва діють перші три економічні закони ціноутворення. В умовах чистого капіталізму – перші п'ять, в умовах монополістичного капіталізму – всі сім.

Наведений умовний приклад і рис. 1 забезпечують наочність дії ринкового механізму, економічних законів ціноутворення, що покращує засвоєння матеріалу студентами. Саме асоціація з маятником, на наш погляд, найбільш вдала в даному випадку. Викладання сутності інших економічних законів теж потребує наочності, наприклад при поясненні економічного закону зростаючих витрат слід будувати між гарматами та фермерами, які згадає П. Самуельсон, ланцюжок поступового залучення менш якісних трудових ресурсів при мілітаризації економіки. Це щодо курсу «Політекономія».

Інші фундаментальні економічні дисципліни – «Мікроекономіка» та «Макроекономіка» – теж розглядають питання ринкового ціноутворення.

Головне завдання мікроекономіки – з'ясувати механізм встановлення та відновлення рівноваги мікросистем як їх оптимального стану. Використо-

вуються аналітичні, графічні, табличні моделі, в яких присутня ціна. У курсі мікроекономіки розглядаються ціни: попиту, пропозиції, рівноважна, ринкова. На цінову політику фірми впливають еластичність попиту на товар, вид ринкової структури (модель ринку): досконала та недосконала конкуренція (монополія, дуополія, олігополія, монополістична конкуренція). В умовах досконалої конкуренції фірма не може впливати на ціну, а є цінодержувачем, а в умовах недосконалої конкуренції – може. Тому доцільно більше уваги приділяти недосконалій конкуренції, особливо ринкам монополістичної конкуренції, які є більш чисельні, з жорсткою конкуренцією та метою досягнення монопольного стану з якоїсь властивості однойменного товару. Унікальність цієї властивості повинна донести до споживача якісна реклама.

Завдання макроекономіки – введення макросистеми в рівноважний стан (макроекономічну рівновагу за умов повної зайнятості).

У курсі макроекономіки розглядається середній рівень цін, індекси цін. На ринку товарів – ціна; на ринку послуг – тарифи; на ринку праці – зарплата; на ринку грошей – ставка проценту.

Кейнсіанці, на відміну від неокласиків, вважають ці ринки ринками недосконалої конкуренції. Неокласики розглядають ціни на вищезгаданих ринках як абсолютно гнучкі, що забезпечує відновлення рівноваги, тобто звичайним станом економіки є рівноважний за повної зайнятості, і тільки іноді на нетривалий час економіка виходить з цього стану. Кейнсіанці так не вважають (ефект храповика). Кейнсіанці вважають навпаки: система – нерівноважний стан економіки, а виключення – рівновага за повної зайнятості, забезпечити яку ринковий механізм без державного регулювання економіки не здатний. І вони праві, тому кейнсіанській теорії необхідно приділяти більше уваги. До того ж, крива сукупної пропозиції різко відрізняється від кривих пропозиції на ринках товарів у мікроекономіці (майже прямий кут), що забезпечує різну реакцію середнього рівня цін на зростання сукупного попиту.

У 17 ст. економічна наука була наукою про державне господарство. Термін «політична економія» виник у 1615 р. як результат посилення ролі держави в первісному нагромадженні капіталу та зовнішній торгівлі.

Наприкінці 19 ст. вийшов «Капітал» К. Маркса, і наука «політична економія» поділилася на дві науки. Перша залишалася зі старою назвою «політична економія», в основі якої лежала теорія марксизму.

Друга – «economics», яка ґрунтувалася на теорії маржиналізму. Маржиналісти відмовилися від обговорення соціально-політичних аспектів капіталістичної економіки (питання революцій, відносин між класами). Таким чином, загальна економічна теорія поділилася на політичну економію та функціональну

економічну теорію (economics), яка, своєю чергою, – на мікроекономіку та макроекономіку. Economics порівняно з політекономією носить більш прикладний характер.

Теоретичні (фундаментальні) економічні науки працюють за моделями (спрощеною дійсністю), узагальнюючи реальні економічні процеси. Економікс, на відміну від політекономії, не використовує категорію «виробничі відносини» як відносини економічної власності.

Політична економія досліджує причинно-наслідкові зв'язки в економічних процесах, а економікс робить узагальнення часто без визначення причин (позитивна економічна теорія).

Політекономія з'ясує сутність, глибинні зв'язки економічних явищ. В економікс порівняно з політекономією обґрунтовано незначну кількість економічних законів, до того ж, деякі з них передбачають незмінність деяких умов, які в реальності змінюються (наприклад, закон попиту: за інших рівних умов попит тим більший, чим нижча ціна).

Політична економія – фундаментальна економічна наука, яка розглядає теоретичні та методологічні проблеми на всіх стадіях руху суспільного продукту (стадіях відтворення), а не переважно обміну як в економікс.

Фундаментальні дослідження в мікро- та макроекономіці повинні виходити на узагальнення політекономічного характеру, тому дослідженню ринкового ціноутворення в політичній економіці, на відміну від мікро- та макроекономіки, ми приділили більше увагу.

Питання ціни завжди цікавило економістів, які розробляли різні теорії вартості та ціни, найбільш важливими з яких є теорія трудової вартості та теорія граничної корисності. Пропонуємо сутність цих теорій пояснювати за допомогою «парадокса Сміта», що забезпечує наочність і покращує сприйняття.

«Парадокс Сміта» – це питання, яке А. Сміт задав майбутнім поколінням: чому блага першої необхідності (повітря та вода) мають нульову ціну, а блага не першої необхідності (наприклад, алмази) мають величезну ціну.

Відповідь марксистів, виходячи з теорії трудової вартості, така: витрати праці на виробництво повітря та води нульові (їх людині дала природа), тому вартість і ціна нульові. Видобуток алмазів – дуже трудомісткий процес, тому вартість і ціна величезні.

Відповідь маржиналістів, виходячи з теорії граничної корисності: кількість повітря і води величезна, тому вартість і ціна нульові (гранична корисність – це корисність останнього екземпляра блага). Кількість алмазів у природі дуже мала, тому вартість і ціна величезні.

А. Маршалл, який ввів термін «економікс», ціну продукту розглядав як найважливіший елемент

ринкової економіки, ринок – як високоорганізовану інституцію, де взаємодіють попит і пропозиція при встановленні ціни. Він вважав, що його теорія ціни має за мету пошук факторів, що визначають ціну. Найбільша його заслуга – створення на базі теорії трудової вартості та теорії граничної корисності синтетичної теорії. А. Маршал доводив, що зміна попиту пов'язана з категорією граничної корисності, а пропозиції – з вирішальним впливом витрат виробництва. Сьогодні все більшого значення набуває нова теорія вартості – інформативна, згідно з якою найважливішим елементом у структурі витрат суспільної праці є інтелектуальна, озброєна науковими знаннями, жива праця, яка і є джерелом вартості. Класики економічної цінності осмислюють як троїсту єдність граничної корисності, вартості та ціни.

Зараз фундаментальним економічним наукам (політекономії, мікроекономіці, макроекономіці) приділяють все менше уваги, а прикладним економічним наукам – навпаки, розглядаючи їх базою економічної політики. Але, на наш погляд, це неправильно. Не можна розробляти ефективну економічну політику без знання економічних законів провідних економічних теорій, як і будувати авіаційну та іншу техніку без знання фізичних законів. Витіснення фундаментальних економічних дисциплін прикладними робить випускників ВНЗ беззахисними при значній зміні економічної ситуації.

Необхідно теоретично обґрунтувати практичні дії в економіці, яка розширюється й ускладнюється. Але коли економічна теорія в кризі, потрібна зміна панівної парадигми (*mainstream*), що відбувалося раніше: маржиналістська, кейнсіанська революції, відродження неоліберальної ідеї [3]. Це прориви в економічній теорії, на які здатні провідні економісти. А щоб мати таких економістів з широким економічним мисленням, глибоким розумінням сутності економічних процесів, суперечностей і навіть феноменів, треба посилити увагу до політекономії й економікс, які є серцевиною економічного мислення. Тому пропонуємо економістів-теоретиків готувати окремо.

Поєднання економіки зі спеціальностями галузі «управління й адміністрування» буде сприяти науковому усвідомленню економічної дійсності, формуванню довгострокових адаптивних компетентностей здобувачів вищої освіти. Саме цю мету має створення в Кременчуцькому льотному коледжі ХНУВС циклової комісії «Економіка та управління» на базі поєднання трьох економічних циклових комісій.

Однією з причин будь-яких економічних криз завжди є відставання економічної теорії [7]. На жаль, навіть провідні економісти світу сьогодні інтерпретують факти, які вже відбулися, не завжди якісно узагальнюють їх теоретично, не говорячи про прогнозування [1]. Навіть сьогодні багато хто вважає, що

найкращий аналіз економічної дійсності та прогнозування майбутнього зробив К. Маркс, і що необхідна доробка марксизму, неокласики.

Професор Гарварду, економічний радник Президента США Буша-молодшого, автор найпопулярнішого у світі підручника з макроекономіки для магістрів Грегорі Манків вважав помилковим відмовлятися від вічних істин і тверджень, узагальнень і підходів класиків для пояснень сучасних економічних проблем.

С. Панчишин та І. Грабинська пропонують перекладати термін «economics» як «аналітична економіка», вважаючи головним аналіз як метод пізнання економічної реальності [6].

Слід підкреслити, що знання фундаментальних економічних дисциплін важливе і для студентів неекономічних спеціальностей, оскільки в майбутньому це допоможе оцінювати економічну політику в Україні, правильно орієнтуватися в різних економічних ситуаціях, приймаючи ефективні економічні рішення, розуміти гібридні процеси. Треба завжди пам'ятати крилату фразу, що немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія, а також слова П. Самуельсона, що людина, яка не вивчає політичну економію, при сприйнятті економічної дійсності подібна до «глухого, який намагається оцінити музичний твір».

Сучасний економіст повинен вміти переходити від конкретного до загального, абстрактного, розуміти гармонію емпіричного, теоретичного та прикладного економічного знання.

Особливо це стосується вимог до економістів у період історичного переходу від індустріально-ринкової до постіндустріальної інформаційно-мережевої економіки, який вже відбувається в розвинутих країнах і повною мірою в майбутньому буде в Україні [5]. Треба пізнавати нову економіку та форми співіснування зі старою. Основним продуктом стає інформація, а пануючою – всезагальна власність на неї замість приватної власності на матеріальні блага [8].

Ще третя промислова революція, яка розпочалася у 80-ті роки 20 ст. (революція інформаційних і комунікаційних технологій) знизила ціну доступу до нових знань. Основним видом капіталу стає інтелектуальний, який, на відміну від фізичного і грошового, не можна вилучити. Він найнадійніший, і студенти повинні це пам'ятати та нагромаджувати його все життя.

Поширюються різні форми залучення людини до виробництва, що допоможе усунути неефективний ціновий механізм, особливо на ринку праці. За низьких зарплат ефективної економіки бути не може. Під час економічних криз треба зменшувати ринкове саморегулювання, а посилювати другий елемент господарського механізму – державне регулювання. Тільки фундаментальні економічні науки можуть дати людству сьогоднішню цілісну картину економічного світу та спрогнозувати майбутню.

ВИСНОВКИ

Відставання економічної теорії в Україні, у тому числі з питання ринкового ціноутворення, призводить до помилкових господарських рішень, заниження її ролі, скорочення обсягів вивчення фундаментальних економічних дисциплін, що, своєю чергою, посилює відставання. За цих умов необхідним є не тільки збільшення обсягів вивчення, а й удосконалення змісту фундаментальних економічних дисциплін.

Проведене дослідження показало, що питанню ринкового ціноутворення, економічним законам ціноутворення доцільно приділяти більше уваги як у курсах фундаментальних економічних дисциплін у ВНЗ України, так і в підручних, навчальних посібниках.

У курсі політичної економіки авторами запропоновано системно давати ці економічні закони: сутність, дію, взаємозв'язок. Для наочності розроблено модель «Дія ринкового механізму. Економічні закони ціноутворення». Запропоновано не обмежувати курс політичної економії індустріально-ринковою економікою, а включити постіндустріальні процеси, інформаційно-мережеву економіку, яка базується на принципово інших закономірностях (деякі з яких пізнані, наприклад зв'язок між ціною та попитом на мережеві блага прямий). До інформаційної економіки переходять провідні країни світу, її елементи формуються і в Україні. Незрозумілість форм співіснування елементів цих економік призводить до ускладнення в управлінні економікою.

Доведено пріоритетність політичної економії в системі фундаментальних економічних дисциплін. З питання ціноутворення в курсі мікроекономіки запропоновано посилити вивчення еластичності попиту та такої ринкової структури, як монополістична конкуренція. У курсі макроекономіки – зосередити увагу на кейнсіанській теорії ціноутворення. Питанням ціноутворення в інформаційній економіці мають займатися всі економічні школи. Тільки плюралізм думок допоможе вийти на оптимум.

Для усунення відставання економічної теорії в Україні доцільна також підготовка «чистих» фахівців з економічної теорії, тому що викладання особливого матеріалу вимагає особливої підготовки, сукупності компетентностей. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Артьомова Т. Європейські цінності: ліберальна доктрина крізь призму методології політичної економії. *Економічна теорія*. 2019. № 4. С. 5–28. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2019.04.005>
2. Базилевич В. Д., Гайдай Т. В., Нестеренко О. П. Актуальний дискурс економічної науки: парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI століття. *Економічна теорія*. 2018. № 1. С. 95–113.
3. Гриценко А. А. Економічна освіта: шлях від теорії до практики. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.10.053>
4. Зверяков М. І., Грималюк А. В. Економічна теорія, державна політика і публічне управління. *Економіка України*. 2019. № 11–12. С. 3–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.11.003>

5. Єщенко П. С. Інформаційна економіка – шанс побудови нової моделі розвитку суспільства чи ілюзія шансу? *Економіка України*. 2019. № 2. С. 3–21. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.02.003>
6. Панчишин С. М., Грабинська І. В. Про проблеми викладання фундаментальних економічних дисциплін у вітчизняних та закордонних університетах. *Економічна теорія*. 2019. № 4. С. 81–91.
7. Папава В. Про кризу в економічній науці та шляхи виходу з неї. *Економіка України*. 2018. № 10. С. 32–52. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.10.032>
8. Яременко О. Економічна теорія у сучасному дискурсі (Огляд виступів учасників круглих столів, що відбулися в освітніх та наукових закладах Києва, Харкова, Дніпра та Одеси). *Економічна теорія*. 2019. № 4. С. 93–111.

Науковий керівник – Цимбалістова О. А., кандидат економічних наук, викладач-методист, спеціаліст вищої категорії циклової комісії економіки та управління Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ

REFERENCES

- Artyomova, T. "Yevropeiski tsinnosti: liberalna doktryna krizy pryzmu metodologii politychnoi ekonomii" [European Values: A Liberal Doctrine through the Methodology of Political Economy]. *Ekonomichna teoriia*, no. 4 (2019): 5-28. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2019.04.005>
- Bazylevych, V. D., Haidai, T. V., and Nesterenko, O. P. "Aktualnyi diskurs ekonomichnoi nauky: paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XXI stolittia" [Current Discourse of Economics: Paradigmatic Shifts in Economic Theory of the XXI Century]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1 (2018): 95-113.
- Hrytsenko, A. A. "Ekonomichna osvita: shliakh vid teorii do praktyky" [Economic Education: The Way from Theory to Practice]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10 (2018): 53-70. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.10.053>
- Panchyshyn, S. M., and Hrabynska, I. V. "Pro problemy vykladannia fundamentalnykh ekonomichnykh dystsyplin u vitchyznianiykh ta zakordonnykh universytetakh" [On the Problems of Teaching Fundamental Economic Disciplines in Domestic and Foreign Universities]. *Ekonomichna teoriia*, no. 4 (2019): 81-91.
- Papava, V. "Pro kryzu v ekonomichnii nauki ta shliakhy vykhodu z nei" [On the Crisis in Economic Science and the Ways to Overcome It]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10 (2018): 32-52. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.10.032>
- Yaremenko, O. "Ekonomichna teoriia u suchasnomu dyskursi (Ohliad vystupiv uchasnykiv kruhlykh stoliv, shcho vidbulysia v osvitykh ta naukovykh zakladakh Kyieva, Kharkova, Dnipra ta Odesy)" [ENGLISH-UA Economic Theory in Modern Discourse (Review of Speeches of Participants of Round Tables, Which Took Place in Educational and Scientific Institutions of Kyiv, Kharkiv, Dnipro and Odesa)]. *Ekonomichna teoriia*, no. 4 (2019): 93-111.
- Yeshchenko, P. S. "Informatsiina ekonomika – shans pobudovy novoi modeli rozvytku suspilstva chy iluziia shansu?" [Information Economy: A Chance to Build a New Model of Social Development or an Illusion of a chance?]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (2019): 3-21. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.02.003>
- Zvieriakov, M. I., and Hrymaliuk, A. V. "Ekonomichna teoriia, derzhavna polityka i publichne upravlinnia" [Economic Theory, State Policy and Public Administration]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11-12 (2019): 3-33. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.11.003>